

ВІЗИТАЦІЙНИЙ ОПИС ВОЛСВИНСЬКОГО ВАСИЛІАНСЬКОГО МОНАСТІРЯ ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСНОГО ХРЕСТА (1764 р.)

Пропонується публікація актового джерела до наświetлення історії Волсвинського монастиря Святопокровської провінції ЧСВВ з церковних фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, яке окреслює становище монастиря та економічне підґрунтя його функціонування.

Ключові слова: візитація, монастир, василіяни, Святопокровська провінція ЧСВВ.

Stetsyk Y. Visitation of the Basilian Monastery of Exaltation of the Holy Cross in Volswyn (1764). In the article the publication of assembly sources is presented to describe the history of Volswyn monastery in Saint Protection province OSBM from the Church Funds of the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv, which outlines the situation of the monastery and economic bases of its functioning.

Key words: visitation description, monastery, Basilians, the Saint Protection province OSBM.

Стецик Ю. Визитационное описание Волсвинского василианского монастыря Воздвижения Честного Креста (1764 г.). Предлагается публикация актового источника к высветлению истории Волсвинского монастыря Святопокровской провинции ЧСВВ из церковных фондов Центрального государственного исторического архива Украины во Львове, которое определяет положение монастыря и экономическую подоплеку его функционирования.

Ключевые слова: визитация, монастырь, василиане, Святопокровская провинция ЧСВВ.

Постановка проблеми. В наш час спостерігається тенденція до відродження василіанських монастирів – як осередків розвитку духовної культури. За таких обставин постає актуальним питання про дослідження історичного минулого Василянського Чину Святого Василя Великого (надалі ЧСВВ), адже більшість його чернечих обителів було ліквідовано та поруйновано як австрійською, так і радянською владою. Проте зберігся цілий корпус унікальних рукописних та друкованих пам'яток, який дозволяє реконструювати особливості забудови та функціонування монастирів. Таким комплексним джерелом є протокол візитаційного опису Волсвинського монастиря за

1764 р., україномовний переклад якого пропонуємо запровадити до наукового обігу.

Аналіз досліджень. Тривалий час Волсвинський монастир не був об'єктом спеціального дослідження. Зокрема, у перших працях по історії василіянських монастирів основна увага була спрямована на каталогізацію та створення топографічного опису місця розташування діючих та ліквідованих монастирів, серед яких подано загальні відомості про Волсвинську обитель [1; 5; 6; 7; 8]. І тільки в наш час спостерігається увага дослідників до проведення спеціального дослідження цієї обителі крізь призму вивчення чудотворних ікон, які збереглися до наш днів і слугують об'єктом паломництва для прочан [3]. Однак ці дослідження, будучи зосередженими суто над мистецтвознавчою характеристикою, не охоплюють всіх відомих писемних джерел з історії монастиря [4; 9; 10; 11; 12; 13]. Також цілком не дослідженою історія монастиря представлена у наукових працях з історії Холмсько-Белзької єпархії, де тільки в загальному реконструйовано сітку чернечих обителей [2; 14].

Мета статті. Ставимо собі за мету запровадити до наукового обігу україномовний переклад протоколу візитаційного опису Волсвинського монастиря 1764 р., який розкриває різні аспекти функціонування цієї обителі, які досі залишаються малодослідженими.

Виклад основного матеріалу. Волсвинський Хрестовоздвиженський монастир (сучасне село Волсвин, Сокальського району Львівської області) засновано в 1629 р. В той час, як найраніша писемна згадка про цей населений пункт відноситься до 1426 р. В той час село, відповідно до діючого адміністративно-територіального устрою, належало до Великомоствівського повіту Белзького воєводства Польського королівства, а із 1569 р. Речі Посполитої. На початку XVII ст. Волсвин став монастирським селом, а до того часу належав магнатам Межесвським. У часи шляхетської сваволі (1600 – 1770 рр.) селяни зазнавали тільки феодального гніту. Відбували всі повинності на користь монастиря і не відчували національного утиску [3,52].

Фундатором монастиря вважають белзького старосту та познанського воєводу Івана Остророга. Фундаційну грамоту він підписав 26 липня 1629 р. Однак цю грамоту було облятовано значно пізніше в 1660 р. у Белзьких гродських актах. У фундаційній грамоті подано застереження, щоби монастир назавжди залишався православним: «... Тож захищаю від нової унії, щоби був під стародавньою грецькою релігією у підпорядкуванні Св. Отця Константинопольського патріарха і його екзарха...» [2, 297]. Невідомо, з якого часу обитель стала уній-

ною, однак у першій половині XVIII ст. вона ще продовжувала функціонувати.

З Волсвинським монастирем пов'язане життя монашої братії у Тишиці, про яку згадується у презенті 1608 р. Казимира Лігензи для о. Данила Назаровського. До цього духовного осередку належала парафіяльна церква в сусідніх Яструбичах. Під 1698 р. згадується фундуш монастиря, який існував ще в першій половині XVIII ст. [2, 298].

За час існування монастиря на його території функціонували різні храми: 1) Воздвиження Чесного Хреста – дерев'яний храм із трьома куполами, які були вкриті бляхою; – 2) святого великомученика Георгія (Юрія) – дерев'яний храм, покритий гонтами; – 3) Введення Пречистої Богородиці – невелика церковця (каплиця) всередині монастирського рефектаря (приміщення для трапези, обіду). В кожній із цих церков знаходилися по-мистецьки оздоблені іконостаси, виготовлені місцевими умільцями [3, 52].

На території монастирського подвір'я було зведено три житлові будинки, в яких знаходилося шість келій. За монастирем було закріплено великий фільварок, інвентарний опис якого докладно описує візитатор в укладеному ним акті.

В 1743 р. волсвинський монастир разом із 170 василіянськими обителями увійшов до складу Руської Святопокровської провінції ЧСВВ. Незабаром у 1748 р. до монастиря прилучено старовинний Городищенський монастир Благовіщення Пречистої Діви Марії, який знаходився над р. Західний Буг, а в 1754 р. монастир Успіння Пресвятої Богородиці в Стоянові [8, 186].

В різний період у Волсвинському монастирі проживало переважно 5 – 6 ченців. Зокрема, на 1754 р. до особового складу монастирської братії належали: о. Алімпій Головіцький – ігумен, о. Тарас Сопушевський, о. Софроній Васютинський, о. Атанасій Янушевський, о. Йоанікій Паславський, бр. Тарас Кватерні [4, 115].

Гордістю волсвинських василіян була монастирська бібліотека, основи якої закладено ще в час заснування монастиря. Її фонди значно зросли внаслідок поступлення великого числа рукописних і друкованих книг, після прилучення до обителі городищенського монастиря. Окрасою її був написаний в кінці XII – початку XIII ст. на пергаменті «Апостол», названий за місцем свого пізнішого зберігання «Кристинопільським Апостолом» [3, 52].

Ігуменами волсвинського монастиря в різні роки були отці: Софроній Залуцький, Паїсій Гжибовський, Алімпій Головецький, Інокентій Дубачевський, Гавриїл Смольницький, Теодосій Григорович [9, 2].

Саме із волсвинського монастиря розпочала свій шлях Тартаківська ікона Пресвятої Богородиці, яка з часом набула слави чудотворної. Привезена ця ікона в монастир ченцем волсвинської обителі о. Єрмією з Єрусалима, після паломництва до Святої Землі. Саме цю ікону Пресвятої Богородиці він подарував жителям с. Тартаків.

Спочатку ікона зберігалася у дерев'яній каплиці, спеціально зведеної для неї. Однак, у 1765 р. каплиця згоріла під час пожежі, яка охопила ціле село. Вогонь знищив усе. Ікона чудом вціліла, залишившись неушкодженою. Селяни віднайшли її на згарищі. Відбудували село та церкву. Під час «морової зарази» у 1768 р., яка тривала в Надбужжю шість місяців, чудотворна ікона Богородиці охоронила тартаківців від смертельної епідемії. За результатами двох духовно-світських комісій грамотою Перемишльського владика від 1 квітня 1777 р. ікону проголошено чудотворною. Хроніка чудотворних подій, яка велася при церкві, на початок XX ст. нараховувала сотні чудес і ласк Пресвятої Богородиці та до сотні дарів-вот, які люди зложили як подяку за зцілення від різноманітних недуг [3, 53].

На початку 1764 р. волсвинські ченці на чолі з ігуменом монастиря отцем Теодосієм Григоровичем перейшли до Кристинопільської святоюрської чернечої обителі. Таким чином, Волсвинський монастир було прилучено до Кристинопільської обителі (сучасний Червоноград), яка була заснована на основі розпорядження протоархимандрита Іпатія Білинського від 30 липня 1763 р. Фондатором був граф Салезій Потоцький. Водночас монахи у дерев'яній святоюрській церковці почали надавати духовну обслугу українській громаді [14, 209]. Остаточно Волсвинський монастир припинив свою діяльність в 1784 р., в результаті проведення релігійних реформ австрійськими імператорами, спрямованими на закриття монастирів. На місці монастиря було побудовано парафіяльну дерев'яну церкву (1787 р.), яка збереглася до сьогодні. Проте, фільварки ліквідованого монастиря та піддані селяни с. Волсвин продовжували залишатися під управою Кристинопільського монастиря до часу ліквідації панщини у Галичині (1848 р.) [13, 1].

Висновки. Таким чином, у своєму інституційному розвитку чернечий осередок зазнав певної еволюції: від православ'я до унії, від повноцінного монастиря до підпорядкованої резиденції, від юрисдикції Холмського владика до підпорядкування протоігумену Святопокровської провінції ЧСВВ. Адже його діяльність припадає на складний і переломний період в історії української Церкви, що й зумовило його досить непомітне і нетривке функціонування.

Арк.198.

Візитація Волсвинського монастиря із фільварком у Городищі відповідно до ревізійного акту укладеного візитаційною делегацією

спорядженою від преосвященного о. Йосафата Седлецького архимандрита Овруцького, Провінціала (протоігумена) Святопокровської провінції ЧСВВ. Експедиція від 21 квітня 1764 р.

Статус та становище монастиря

Цей Волсвинський монастир знаходиться у с. Волсвині Белзького воєводства у Ястренбецькому старостві та Холмській єпархії. Фундований ясновельможним паном Яном Остророгом воєводом Познанським, який на той час був управителем того староства із своїми широкими повноваженнями. Оригінал фундаційної грамоти підписаний його власною рукою від 26 липня 1629 р. і тепер відповідно до опису цей монастир із всіма приналежностями, пожитками знаходиться у посіданні отців нашого Чину. Згаданий фундуш є облятований у Белзьких гродських актах у 1660 р.

(авт. – подано схематичний опис традиційної забудови) ... На території монастирського подвір'я було збудовано нову резиденцію *(авт. – помешкання для ченців)* із ганком та двома кімнатами. Монастир мав дві церкви. Перша церква під титулом св. Юрія, а друга велика під титулом Воздвиження Чесного Хреста із двома куполами та верхівкою, під якою бабинець. Великий вівтар із «Деісусом» *(авт. – Іконостасом)* доброї столярської роботи, при якому по різні сторони розміщені два малі вівтарі. Один при іконі Спасителя, а другий при іконі Пресвятої Богородиці. Весь монастир із церквою, із церковцями, із резиденцією та дзвіницею є дерев'яним та довкола обгороджений. *(авт. – подано перелік документації монастирського архіву, починаючи від 1755 р.)* У 1763 р. було видано фундуш від Сілезія Потоцького воєводи Київського про перенесення Волсвинського та Городиського монастирів до Кристинопільського під зобов'язанням провадити міссійну діяльність. Цей документ зберігався в оригіналі у монастирському архіві та був облятований у Белзьких гродських актах у 1763 р. До архіву цього монастиря також поступили від преосвященного о. Висоцького архимандрита Жовківського ЧСВВ документи про справу повернення грошової суми 12 000 злотих польських. Ця сума була взята у позику паном Коцієм із запорукою пана Дзісковського від о. Висоцького архимандрита Жовківського. (...)

Арк.199.

Церковне оздоблення *(авт. – перли, корали, золото, срібло, цинк, латунь та інші метали) (...)*

Церковні ризи (авт. – *аппарати, далматики, фелони, фіранки*) (...) Арк. 200.

Дзвони та дзвінки (...)

Церковні книги

1 – 12 (авт. – *традиційний набір богослужбової літератури – Біблія, Євангелія, Апостол, Часослов, Требник, Октоїх, Мінеї (цвітна і постна), Служебник тощо*).

13. книга «Ключ»; 14. книга «Вінець»; 15. книга «Маргарит»; 16. книга «Бесіди»; 17. «Казуси»; 18. Пом'яники – два; 19. Метрика.

Арк. 200 (зв.)

Книги латинські та польські

1. Фронціскі Іоан (магістер піярів) «Польські проповіді», 4-го формату.

2. Філіпович (ІС) «Недільні проповіді», 4-го формату.

3. Гіспален Ісидор «Книжка без початку», 4-го формату.

4. Книга під титулом «Подяка на подяку», 4-го формату.

5. Книга «Нові Атени», 4-го формату.

6. Православна віра, 4-го формату.

7. Богослужіння, 4-го формату.

8. Аптекарьська книжка.

9. Сецінський «Проповіді», 4-го формату.

10. Євангеліє у повчаннях, польською мовою, 4-го формату.

11. Отець Бартольд «Корона правителя», 4-го формату.

12. Початкова граматика, 12-го формату.

13. Інструкція практики проповідування, 12-го формату.

14. Мархантій Якуб «Катехизм», 8-го формату.

15. Наука про спасіння, 12-го формату.

16. Стіл мудрості, 8-го формату.

17. Поради [християнина], 12-го формату.

18. Книга роздумів та висловлювань отців Церкви.

19. Книга під титулом «Збірка повчань».

20. Книжечка про чуда Кохавинської Пресвятої Богородиці.

21. Отець Бшежевський «Проповіді», 4-го формату.

22. Духовний хліб, 8-го формату.

23. Св. Августин «Загальна теологія», 4-го формату.

24. Книжка без початку, яка подає тези проти Галятовського.

25. Різні панегірики (...) – 6 [примірників].

26. Різні проповіді (...) – 5 [примірників].

27. Рукопис під титулом «Короткотривале піднесення», 12-го формату.

28. «Повернення фенікса», рукопис, 4-го формату.
29. Ризоположення, рукопис, 4-го формату.
30. Узагальнення християнської доктрини, 12-го формату.

Арк. 201

31. Питання із військової архітектури, 4-го формату.
  32. Книжка без початку і кінця «Про рибака Симеона».
  33. Різні збірки рукописів (...) – 4 [примірників].
  34. Медитації, Почаївського друку.
  35. Проповіді на польській мові, без початку і кінця – 2 [примірники].
  36. Книжка із різними інструкціями для відправлення Богослужіння, 12-го формату – 1 [примірник].
- Рефектар. Кухня. (*авт. – опис...*)
Возівня. Конюшня. (*авт. – опис...*)
Броварня. (*авт. – опис...*)

Арк. 201 (зв)

Господарський інструмент. (*авт. – опис...*)

Коні. Воли. (*авт. – опис...*)

Волсвинська юридика

1. Іван Олійник має 2 волів, віддає мотків – 3.
2. Яцько Мацюра має 1 коня, 1 ялівку, віддає мотків – 3.
3. Федько Марлюків має 1 коня, 1 корову, віддає мотків – 3.
4. Гринько Мартнік має 2 коней, 3 корів, 4 ялівок, віддає мотків – 3.
5. Стефан Троць (...)
6. Гаврило Мацюра має 1 коня, 1 бика, віддає мотків – 3.
7. Якуб Пастух віддає мотків – 3.
8. Василь Мацюра (...)

Городищенський монастирець

Опис оздоби церкви, яка належить Городищинському монастирю (...)

Арк. 202.

Опис перлів, коралів, церковних риз, білизни фіранок та речей виготовлених із цинку, міді (...)

Книги

1. Повчання Отця Василя Великого – 2 [примірники].
2. Книга проповідей – 1 [примірник].
3. Часослов – 1 [примірник].
4. Тріодь (цвітна і постна) – 2 [примірники].
5. Трефолой – 1 [примірник].

6. Октоїх – 1 [примірник].
  7. Апостол – 1 [примірник].
  8. Мінея – 1 [примірник].
  9. Євангеліє (в шкіряній оправі) – 1 [примірник].
  10. Богослужінь, Львівського друку – 1 [примірник].
- Дзвони – 4, дзвінків – 2. (...)
Пасіка (...)

Арк. 202 (зв.)

Піддані

1. Симеон Гаврилук має 2 коней, 4 биків, 3 корів, віддає 3 мотки прядива та виплачує грошовий чинш у розмірі 24 злотих.
2. Дацько Башук має 1 бика, 3 коней (...)
3. Федько Сторощук має 1 коня, 1 корову, віддає 3 мотки прядива та чинш на 18 злотих.
4. Яцько Юдка має 2 биків, 3 корів, віддає 3 мотків.
5. Андрушко Сисюк має 1 корову, віддає 3 мотків.
6. Василь Лозинський має 2 корів, віддає 3 мотків та чинш на 18 злотих.
7. Лукаш Кравець (...)
8. Михайло Чепіль (...)
9. Іван Сеньків (...)
10. Федько Гаврилук (...)

Все це під час проведеної мною візитації, довіреної мені від отця провінціала (*авт. – протоігумена Святопокровської провінції ЧСВВ*) я все старанно оглянув та перевірів, відповідно до перерахованих пунктів.

Гіапій Нестерський ЧСВВ, делегований візитатор, підпис.

(Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 201. «Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів». – Оп. 4б. – Спр.1917. «Протоколи візитацій та інвентарні описи василіанських монастирів Галичини, Волині, Холмищини, Підляшшя та Великої України (1730 – 1767 рр.)». – Арк. 198 – 202 (зв))

ЛІТЕРАТУРА

1. Ваврик М. (ЧСВВ) Нарис розвитку і стану василіанського Чина XVII – XX ст. Топографічно-статистична розвідка / Михайло Ваврик // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Рим : В-во отців-василіян, 1979. – 218 с.
2. Гіль А. Унійні монастирі Холмсько-Белзької єпархії (1596–1720) / Анджей Гіль // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. – Львів : В-во «Місіонер», 2007. – Число 5. – С. 285–300.

3. Гіщинський В. Волвинський Святовоздвиженський василіянський монастир / Володимир Гіщинський // Місіонар. Український християнський часопис. – № 10 (237). – жовтень 2012. – С. 52–53.
4. Каталог Святопокровської провінції в 1754 р. // Ваврик М. (ЧСВВ) Нарис розвитку і стану василіянського Чина XVII – XX ст. Топографічно-статистична розвідка / Михайло Ваврик // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Рим : В-во отців-василіян, 1979. – С. 102–125.
5. Коссак М. (ЧСВВ) Монастирі Галичини / Михайло Коссак // Лавра. – № 7. – 1999. – С. 41–55.
6. Крип'якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогу / Іван Крип'якевич // Лавра. – № 5. – 1999. – С. 45–64.
7. Никорович Ю. (ЧСВВ) Церкви та монастирі Перемишля та Перемишльської єпархії / Юліан Никорович // Лавра. – № 12. – 1999. – С. 50–55.
8. Патрило І. (ЧСВВ) Нарис історії василіян від 1743 до 1839 рр. / Ісидор Патрило // Нарис історії Василянського Чину Святого Йосафата / Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Т. 48. – Рим: В-во отців-василіян, 1992. – С. 184–214.
9. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі ЦДАЛ). – Ф. 684. «Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів». – Оп. 1. – Спр. 1222. «Матеріали про заснування монастиря (1660 – 1829 рр.)». – Арк. 1–17.
10. ЦДАЛ. – Ф. 684. «Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів». – Оп. 1. – Спр. 1223. «Матеріали про земельні суперечки (1737 – 1810 рр.)». – Арк. 1–7.
11. ЦДАЛ. – Ф. 684. «Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів». – Оп. 1. – Спр. 1224. «Список підданих селян та розміри панщини (1765 р.)». – Арк. 1.
12. ЦДАЛ. – Ф. 684. «Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів». – Оп. 1. – Спр. 1225. «Специфікація володінь монастиря (1816 рр.)». – Арк. 1–2.
13. ЦДАЛ. – Ф. 684. «Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів». – Оп. 1. – Спр. 1226. «Матеріали про клопотання громади в справі адміністративного підпорядкування с. Волвин до монастиря у Кристинополі (1898–1914 рр.)». – Арк. 1–15.
14. Gil A. Chełmska diecezja unicka 1596 – 1810. Dzieje i organizacja / Andrzej Gil. – Lublin : IESW, 2005. – 338 s.